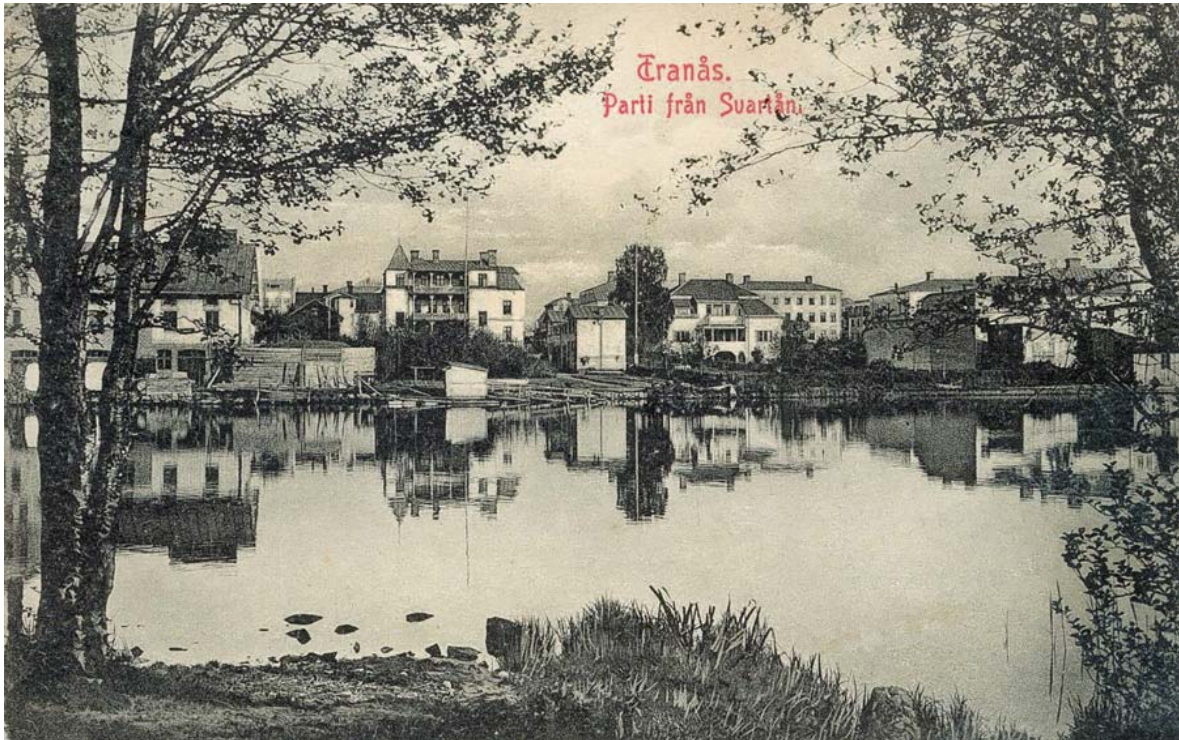

Kapitel 8

Från Tingshusdammen till Väveriet

Tingshusdammen

Ågatan, nuvarande Piratens gata sedd från Tingshusdammen. Från vänster Bryggeriet, bryggare Brandels-, doktor Thams- och längst till höger grundläggare Gustavssons fastighet. Hela bebyggelsen efter Svartån rivs och saneras 1974 och 1980 invigs servicehemmet Berget.

Vy mot Tranåskvarn från vänster Centralskolans lärarebostad, Stilles fastighet, Ydrebron och till höger Tranås Möbelfabriks AB.

Tranås kvarn och Ydrebron

Bilden från 1860-talet visar de första industrierna vid det övre Tranåskvarns fallet, från vänster: sågen, smedjan, vadmalsstampen med spinneri och färgeri och till höger kvarnen.

Tranås har som stad inga gamla anor, men för hundrafemtio år sedan fanns en antydning till våra dagars industrisamhälle och där vägen från Ydre mötte Östra Holavedsvägen växte de första industrierna upp. Den naturliga förutsättningen fanns genom att Svartån bildade några fall som kunde utnyttjas. Kvarnen på den östra sidan av det först utnyttjade vattenfallet härstammar från 1300-talet. Kvarnen nyttjades av ortens bönder men även av lantbrukare från andra sidan sjön Sommen. Här fanns förutom kvarnen från medeltiden en såg, en smedja och ett spinneri med vadmalsstamp.

När den första dammen byggdes över Svartån uppkom ett behov av en bro, tidigare hade man troligen använt ett vadställe. En träbro byggdes och finns med på en karta från 1769. På fotografiet syns att bron bestod av två timrade landfästen och två stenkistor med en liggande överbyggnad av stockar och bräder. Underhållet blev betungande då den vid översvämningar fördärvades, isflak fastnade i brospannet och vattenståndet steg så att överbyggnaden lyftes.

Där vägen från Ydre mötte Östra Holavedsvägen växte samhällets första industrier upp. Över Ydrebron gick vägen fram till det lilla samhälle, som på 1850-talet började växa upp utmed landsvägen.

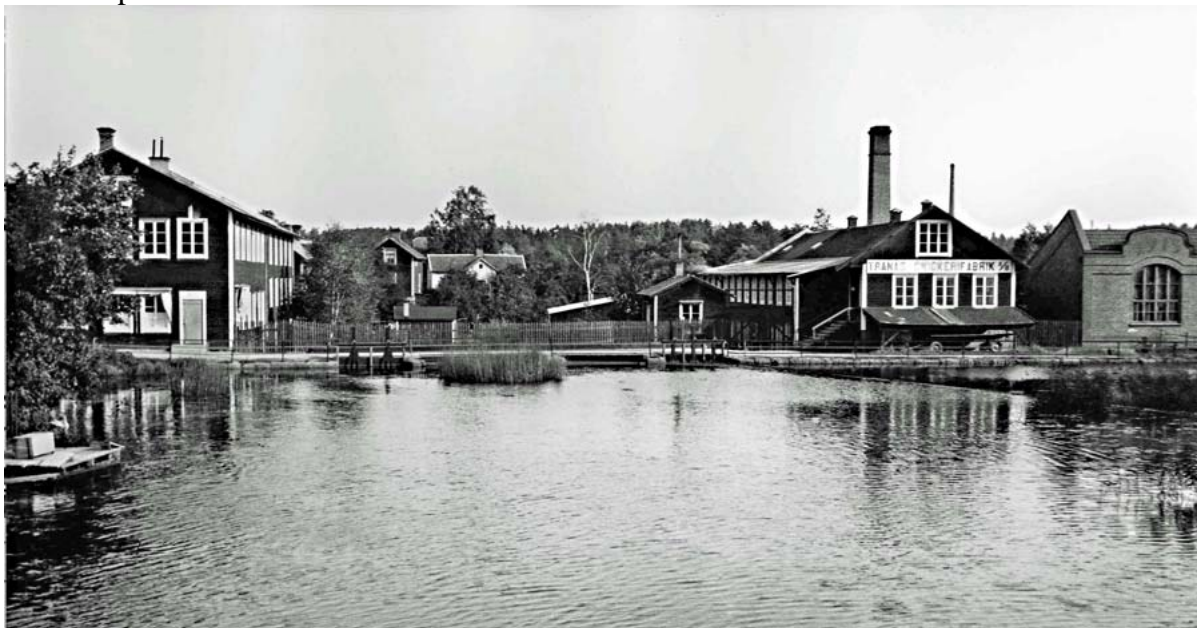
På bilden syns Ydrevägen komma över Ydrebron och korsa Storgatan för att övergå till Tranåskvarnsgatan som gick fram till järnvägsövergången vid Pluttabo.

Nämndeman Johan Andersson lät 1889 uppföra en fastighet vid Tranåskvarn åt sin son KG. Andersson, som där startade Tranås Norra Stolfabrik. KG. Andersson var först i lära på Måleribolaget och sedan, med bättre förmåner hos pinnstolsfabrikanten Karlsson-Ode. År 1885 startade han egen verksamhet och efter att han vuxit ur flera lokaler inne i samhället började han med sin verksamhet i nya lokaler vid Tranåskvarn. Genom att lägga en drivlina från kvarnaxeln tvärs över dammen in i fabriken fick han den första maskinella driften inom träindustrin i Tranås.

Framgångarna uteblev inte och efter några år sysselsatte fabriken närmare 70 arbetare. För att möta konkurrensen, få mer rörelsekapital till maskiner och en större lokal startades 1897 ”Tranås möbelfabriksaktiebolag” av bl.a. K.G. Andersson och tre andra snickarmästare. En ny trevånings fabriksbyggnad, några torkar och ett par mindre verkstadsbyggnader uppfördes. Som ses på bilden ovan.

Tranås snickerifabrik grundades 1896 av B. F. Gelotte. Han lät uppföra en fabrikslokal på Smedjeholmen där elverkets ställverk sedan kom att ligga. Här tillverkades skolmöbler, kyrkbänkar och ett av ägaren patenterat isskåp som kallades ”Svenske” och tillverkades i fem storlekar. Gelotte kom till Tranås 1888 som kapten i Frälsningsarmén men avgick efter något år, och blev industriman och en av de mest betydande männen för Tranås samhälles uppbyggnad. Gelotte var även en bra amatörmålare och riksdagsman.

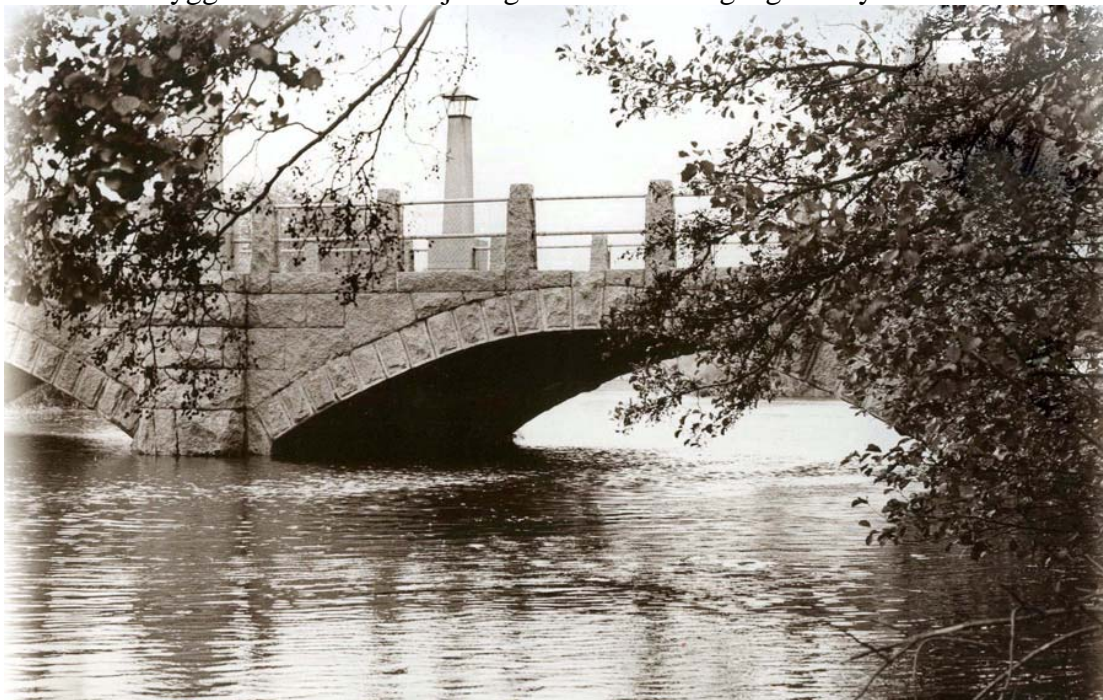
Fabriken övertogs 1913 av grundarens son Erik Gelotte och man fick en marknadsledande position inom skolmöbeltillverkningen. Efter Eriks bortgång 1931 ombildades företaget till aktiebolag, med den kände idrottsledaren Efraim Samuelsson som chef. 1948 ödelades fabriken av en brand och en ny fabrik kunde invigas på en inköpt tomt på Kimarpsområdet. År 1955 bytte företaget namn till Tranås Skolmöbler AB.

Det första elektricitetsverket i Tranås byggdes 1898 av fabrikör Andersson vid Åsvallehults bobinfabrik. Det var inte stort men levererade ström till fabriken och till gatubelysningen i Tranås. Fabrikör Gelotte anlade också tidigt ett mindre el-verk på Smedjeholmen som drevs av vattenkraft. Ett belysningsnät planerades för Tranåskvarnsområdet och beviljades 1905 med förbehåll att det skulle överföras till Tranås köping 1910, köpingen avsåg nämligen att då ta över all el-distribution i samhället. År 1905 köpte köpingen Tranåskvarn av Ekmarks arvingar och ett kraftverk byggdes där kvarnen tidigare legat och blev färdigt 1913.

Den gamla träbron revs i slutet av 1910-talet, och ersattes med en bro byggd av röd Tranåsgranit med vackra välvda spann. Räcktet är av huggen sten i monumental utformning och med anläggningsåret 1919 inhugget i en av de bastanta lyktpelarna. Ansvarig för denna brobyggnad var grundläggare Alfred Gustavsson. Bron är ett vackert exempel på det tidiga 1900-talets byggnadskonst. Bron tjänstgör numera som gång och cykelbro.

Ydrebron är ett vackert exempel på det tidiga 1900-talets byggnadskonst. I slutet av 1970-talet var stenbron otillräcklig, i och med den ökande trafiken, och ersattes med betongbro som blev färdig i juli 1983. Stenbron tjänstgör numera som gång och cykelbro.

Flygbild med Diplomaten i framkant, här ser man Svartån, Ågatan, Storgatan, Nygatan och järnvägspåret som går nästan parallellt genom Tranås från norr mot söder. Och i överkant av bilden ser vi Säbysjön där vår fotoresa började.

Väveridammen - Pildammsparken

En mycket unik bild med sågen, smedjan och Hölgrens väveri som han lät uppföra 1860. Här kunde lantbrukare i bygden lämna in fårull och stickulle som skulle iordningställas till

ullgarn. Och här mottog man garn för färgning, samt hemvävda tyger som sedan gjordes till vadmalstyg och filter. Företaget drevs till 1895 och byggnaden revs några år senare.

”Klappbrygga”, Sågarebacken omkring år 1905. Bilden är tagen vid den s.k. väveridammen, norr om nuvarande Pildammsparken. I bakgrunden syns trädgårdsmästare Holmgrens fastighet, Storgatan 70. Tvätten klappades och sköljdes vid ”Sågarns” brygga.

Bilden tagen i början av 1900-talet, nedanför Övre Tranåskvarnsfallet, mot nuvarande Norra Storgatan. Här vid Tranåskvarnsfallet fanns ett betydande laxfiske, som under medeltiden ansågs så viktigt att man tvistade om det.

